

Een nieuw boek met Balens nieuws uit de oorlogstijd

Een stukje dorpsgeschiedenis

De Balense politie in actie tijdens en na de Tweede Wereldoorlog (1942-1948)

Kamiel Mertens

Studium Generale vzw

Balen 2023

SG-061

Mertens, Kamiel (auteur): **De Balense politie in actie tijdens en na de Tweede Wereldoorlog – 1942-1948**; Studium Generale vzw, Balen, 2023; ISBN 978.90.76967.61.5; formaat A4, softcover, gelijmd, illustraties kleur en z-w; ±265 pag.

Voorintekenen tot **zaterdag 15 april 2023** door overschrijving van **22 €** op de Argenta-rekening **BE72.9730.6004.1216** van Studium Generale vzw – Holven 11 te 2490 Balen met vermelding “Balense politie”. Wenst u het boek thuis te ontvangen per post, dan moet u **6 € extra** betalen. Voor adressen buiten België moet u eerst de kostprijs vragen. U kunt ook bestellen door dat bedrag contant te betalen op ons adres voor **15 april 2023**. Vooraf telefonisch afspreken met Kamiel Mertens op 014-81.33.75.

U kunt de bestelde boeken afhalen op ons adres vanaf **zaterdag 29 april 2023**, na telefonische afspraak met Kamiel Mertens 014-81.33.75. Vanaf die datum worden ook de boeken verzonden als u daarvoor extra betaald hebt.

Voor bestellingen **na 15 april** moet u **27 €** per boek overschrijven. (+ eventuele verzendkosten) Dat is ook de prijs die u betaalt als u ter plaatse komt kopen **na 29 april**, steeds na telefonische afspraak. kamiel.mertens@skynet.be www.studiumgeneralevzw.be

Inhoud**Inleiding****Deel 1: Wie, wat, waar, wanneer...****H.1.1. Situering in tijd en ruimte**

- H.1.1.1. Onze voornaamste geschiedschrijvers
- H.1.1.2. Het dorp Balen omstreeks 1940-1950
- H.1.1.3. De mensen die er leefden en werkten en liefhadden en...
- H.1.1.4. Wie waren onze “wereldlijke bestuurders” in die jaren?
- H.1.1.5. Wie waren de “geestelijke leiders” van ons dorp?
- H.1.1.6. De medische hulpverlening: dokters, gasthuis en apotheek
- H.1.1.7. Opmerkelijke figuren in het dorp
- H.1.1.8. Een constante: de explosies bij PRB
- H.1.1.9. Oorlogsomstandigheden en hun nasleep
- H.1.1.10. De koningskwestie en haar nasleep

H.1.2. De Balense politie

- H.1.2.1. Een lange voorgeschiedenis
- H.1.2.2. Commissaris Eduardus Vos
- H.1.2.3. Het politiekorps

Deel 2: De processen-verbaal per jaar

H.2.1. **1942** - H.2.2. **1943** - H.2.3. **1944** - H.2.4. **1945** - H.2.5. **1946** - H.2.6. **1947** - H.2.7. **1948**

Bijlagen

- B.1. Bibliografie
  - B.2. Evolutie van het politiekorps tot en met de ééngemaakte politie
  - B.3. Het korps Baldemo
  - B.4. De politiecommissaris als gerechtelijk ambtenaar (André Caron, 1947)
  - B.5. Frauderapport over de dienst Voedselvoorziening en Rantsoenering (1946)
- Uitsmijter

**Een sterk boek met diep-menselijke verhalen, “uit het leven gegrepen”.
m.m.v. de politiezone Balen-Dessel-Mol, de Kruierie en...**

Hoe kwam dit boek tot stand?

In 2011 kregen we van de Procureur des Konings toelating om de processen-verbaal in te zien die de Balense politie opgesteld heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog, op voorwaarde dat we de privacy van nabestaanden niet schenden.

Toen we contact namen met het politiekantoor dat toen nog gevestigd was in de Balense Molenstraat, als deel van het gemeentehuis, bleek dat alleen pv's uit de jaren 1942 tot 1948 bewaard bleven. De jaren voordien en daarna? Dat bleef een groot raadsel. De jaren vóór 1942 kregen een begin van verklaring toen we ontdekten dat de eerste politiecommissaris die ooit in Balen werd aangesteld, Eduard Vos van Geel, in 1942 in dienst kwam.

Eduard Vos, eerste politiecommissaris van Balen

Hebben de agenten en veldwachters die vóór 1942 reeds in dienst waren, dan geen pv's gemaakt? We hebben geen antwoord op die vraag. De foto op de cover van het boek (zie de eerste pagina van deze tekst) dateert van 1974, toen commissaris Vos met pensioen ging.

Hij had de politieschool van Antwerpen doorlopen – die toen als een voorbeeld gesteld werd voor de andere scholen in België – en ging met toestemming van de gemeenteraad in het najaar van 1942 in Tervuren een bijzondere cursus criminalistiek volgen.

De politiemannen van Balen moesten – net zoals alle andere korpsen in het land – in hun werk steeds rekening houden met de aanwezigheid van de Duitse bezetter die sommige feiten naar zich toetrok: alle daden tegen Duitse militairen of eigendommen of installaties, en alles wat door de Duitsers verboden was, werd door hen vervolgd en bestraft. Die straffen liepen van een geldboete tot gevangenisstraffen in België of in Duitse concentratiekampen, tot de doodstraf. Voor het bezit van verboden wapens of voor “spionage” kon je voor het vuurpeloton komen.

Welke feiten kwamen in aanmerking om een proces-verbaal op te stellen? Dat was een zeer breed gamma van zaken, van verkeersovertredingen zoals het rijden zonder licht bij duisternis, caféruzies, scheldpartijen, dronkemansgevechten, diefstal, inbraak, oplichting, aanranding van de eerbaarheid, openbare zedenschennis, stropen, tot doodslag en moord.

Over welke middelen beschikten onze politiemannen?

Qua vervoer was dat zeer bescheiden: te voet als ze ergens op loopafstand iets moesten gaan vaststellen, per fiets en uitzonderlijk per auto als ze konden meerijden met derden. Wat betreft communicatie was het niet veel beter gesteld: verhoren werden afgenomen hetzij op hun kantoor, hetzij ergens “te velde” op de “plaats van de misdaad”. Ze maakten hun notities met potlood of pen in hun zakboekje en typten dat later uit op een schrijfmachine met carbonpapier om enkele dubbels van hun pv te bekomen. Er was vaste telefoon op hun kantoor maar mobiele telefoon bestond toen nog niet, net zomin als de digitale wereld waarin wij vandaag leven. Wapens? ze droegen een wapenstok of “matrak”. en (soms) een revolver. Ze zullen ook wel een zaklamp bij gehad hebben. Ge kunt u inbeelden dat elk onderzoek en elke handeling zwaar belemmerd werd door deze bescheiden middelen.

De maatschappij waarin zij moesten werken

We moeten hierbij steeds voor ogen houden dat de ganse maatschappij toen zo was ingericht, zeker in een plattelandsgemeente in de stille Kempen. Daarom besteedt de auteur veel aandacht en pagina's aan het voorstellen van het dorp Balen zoals het bestond in de jaren 1940-1950. Wie waren de wereldlijke en geestelijke bestuurders, hoe leefden en woonden en werkten de mensen toen, hoe vierden zij feest en hoe rouwden ze. Dat komt allemaal aan bod.

Bij haast alle pv's valt op hoe direct en ongezoeten de taal van de mensen was. Ze hielden “geen blad voor hun mond”. Ze waren vindingrijk qua beledigingen en typeringen. Het gebruik van bijnamen en scheldwoorden was vrij algemeen. Ze namen geen tijd voor uitgebreide en omzichtige benaderingen op kousenvoeten. Zoals de pater Dominicaan van Genk (mijn prof genetische psychologie) in de jaren 1966-1970 de Limburgse “kolenputter” typeerde: “hij komt van de mijnwerkersbus langs de achterdeur binnen, gooit zijn bazas in de hoek, neemt zijn vrouw die aan de afwas staat vast bij de heupen, legt haar onzacht op haar rug en op de

keukentafel, stroopt haar rokken op en zijn broek af en begint aan het werk dat geen uitstel meer verdraagt.”

Het taalgebruik van het volk wordt door commissaris Vos en zijn mannen door een “ambtelijke koffiemolen” gehaald en daar komen verrassende zinswendingen en uitspraken uit voort. Kennelijk moet je zo rapporteren of de rechters en advocaten verstaan u niet.

Bij processies, stoeten en optochten liepen de commissaris (midden) en vier agenten voorop over de ganse breedte van de weg, als om duidelijk te maken: ruim baan, want wat volgt is belangrijk en heeft voorrang. Hier bij de Vredesstoet op 9 september 1945.

Hoe Vos en zijn manschappen te werk gingen

Ondanks het zeer beperkte arsenaal van mensen en middelen weet commissaris Vos met bijzonder veel uithoudingsvermogen en geduld zeer systematisch alle handelingen te stellen die in een bepaald geval noodzakelijk zijn. Soms bleef hij bezig tot het ochtendgloren met onderzoeken en ondervragingen. Niet dat hij verdachten urenlang op de rooster bleef leggen – van dat soort “martelpraktijken” heb ik niets kunnen vaststellen – maar hij wilde gewoon alle betrokkenen na elkaar verhoord hebben en alle sporen gevolgd hebben voordat die “koud” werden.

Vos deed meermaals beroep op “het openbaar gerucht”, vrij vertaald: “van horen zeggen”. In zijn advies aan de Procureur laat hij duidelijk blijken wat hij denkt over een verdacht en diens verklaringen en hun omgeving. Begrippen als “objectiviteit” en “privacy” en “afstandelijkheid” scoren bij hem niet erg hoog op de rangorde van waarden. Hij schrikt er niet voor terug om zijn persoonlijke mening te ventileren.

Zijn houding ten overstaan van de dorpspolitiek en haar corifeeën is gereserveerd. Hij beseft dat na elke gemeenteraadsverkiezing de rollen van heersers en oppositie kunnen omgedraaid zijn. Ten overstaan van de bezetter laat hij zich niet betrappen op houdingen of standpunten die zijn sympathieën of antipathieën zouden verraden. Zowel ten overstaan van collaborateurs en van leden van het verzet geeft hij blijk van gereserveerdheid. Hij beseft dat de naoorlogse vervolgingswaan van de pas benoemde krijgsauditeurs veel nodeloos werk meebrengt. Als hij tientallen Balense mannen en vrouwen moet gaan ondervragen nopens hun lidmaatschap van

DEVLAG (een "culturele organisatie" met sympathieën voor het nazistische ideeëngoed) moet hij 9 keer op 10 vaststellen dat zij om den brode werk hadden aanvaard in het Kamp van Beverlo en daar door hun oversten onder druk werden gezet om een lidgeld van 10 of 20 frank te betalen, omdat ze anders dreigden hun job te verliezen. De arrogantie tot zelfs crimineel gedrag bij sommige leden van verzetsgroepen kan bij Vos op weinig begrip rekenen.

Commissaris Vos is begaan met het lot van weeskinderen en kinderen die door hun ouders aan hun lot werden overgelaten. Hij zoekt binnen de grenzen van zijn mogelijkheden naar oplossingen om die paria's van de samenleving uitzicht op een menswaardig leven te bieden.

Als eerste commissaris in een relatief uitgebreid Kempens dorp heeft Eduard Vos zijn best gedaan om "de kerk in het midden te houden" en heeft nooit in de kijker gelopen. Ik meen dat hij met veel gezond verstand en Kempense nuchterheid zijn pappenheimers zo goed als mogelijk binnen de perken van de wet gehouden.

K.M. 15.03.2023